

Ключові слова: інтелектуальна власність, інформація, літературний твір, комп'ютерна програма, винахід.

Резюме

В статті автором проаналізована інформаційна сутність об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема тих, які є результатами творчої діяльності. Сделано висновки про те, що інформація в різних її формах і проявах є основою об'єктів інтелектуальної власності.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, информация, литературное произведение, компьютерная программа, изобретение.

Summary

In the article the author analyzes the information essence of objects of intellectual property law, especially those that are the result of creative activity. The author concludes that information in its various forms and manifestations is the foundation of intellectual property.

Key words: intellectual property, information, literary work, computer program, invention.

Отримано 2.08.2011

Т. В. НІКОЛЬСЬКА

*Тетяна Володимирівна Нікольська, здобувач
Київського університету права НАН України*

МІСЦЕ ДОГОВОРІВ З РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ В СИСТЕМІ ДОГОВОРІВ

Нині форми залучення виключних прав на торговельні марки в цивільний оборот надзвичайно різноманітні, але в той же час не завжди мають належну правову базу. Так, разом із договорами, регламентованими законодавством, у рамках яких здійснюється використання і розпорядження виключними правами на торговельні марки, поширення отримують й інші договори, зокрема: договори про внесення виключних прав у статутний капітал, договори застави виключних прав, шлюбні договори, договори довірчого управління виключними правами, інші посередницькі договори, що містять умови про виключні права, а також інші договори, у тому числі непомічені. При цьому в більшості своїй норми, що регулюють ці договори, не відбивають специфіки виключних прав, у зв'язку з чим на практиці механізм укладення і виконання цих договорів не завжди реалізується.

У той же час, побудова правильної, науково і практично обґрунтованої системи договорів у даній сфері, заснованій на таких системоутворюючих ознаках як спрямованість і об'єкт, що охороняється, дозволяє виробити підходи до будь-якого договору, у тому числі змішаному, непоміченому, у рамках якого здійснюється створення результатів інтелектуальної діяльності і розпорядження виключними правами, дати правильну правозастосовчу кваліфікацію, що сприяє швидкому дозволу суперечок, що виникають у тому числі в судовій практиці¹.

Для з'ясування істинного змісту таких договорів, як зазначає Ю. В. Романець, сприяє правильно побудована система². Побудова знань по системних принципах сприяє глибшому пізнанню об'єктивної суті навколишнього світу.

У філософській літературі система визначається як цілісна безліч взаємозв'язаних елементів. Дослідження того або іншого об'єкту як системи припускає, по-перше, наявність безлічі елементів, що розглядаються в якості одиниць аналізу; по-друге, взаємозв'язок цих елементів з обов'язковою присутністю системоутворюючих зв'язків, що забезпечують цілісність системи; по-третє, ієрархічність будови, що виражається в розумінні цієї системи як елементу системи більш високого рівня³.

При побудові системи важливого значення набуває розділення явищ, що систематизуються, на типи, види і підвиди. Ці поняття відображають багатоступінчастий принцип побудови системи: тип – родове поняття; вид – елемент, що виник у результаті ділення типу; підвид – елемент, що виник у результаті ділення виду. Правильна формалізація явища, що систематизується, за допомогою вказаних понять дозволяє точно позначити його місце в системі.

Системними можуть бути не будь-які ознаки громадських стосунків, а лише значимі для права, тобто зумовлюють їх регламентацію. Право регулює громадські стосунки за допомогою свого механізму, що включає зміст договору (права і обов'язки сторін), суб'єктний склад учасників, об'єкти зобов'язання, форму, умови і порядок укладення, зміни і припинення договору, відповідальність сторін і так далі. Якщо яка-небудь особливість громадських стосунків знаходить відображення в нормі права, впливає на вказані вище

елементи правового механізму, ця особливість значима для права і може розглядатися в якості системної ознаки⁴.

Для визначення місця договорів з розпорядження майновими правами в системі договорів спочатку розглянемо співвідношення договорів щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності в системі договірних зобов'язань.

Сформулювалось два основних підходи до вирішення такого питання:

договори щодо об'єктів інтелектуальної власності не виділяються у самостійну групу цивільно-правових договорів;

у системі цивільних договірних зобов'язань цим договорам відводиться самостійне місце.

Перший підхід домінував у цивілістичній літературі радянського періоду і зберігає свої позиції в сучасних роботах багатьох російських авторів: М. Брамінського та В. Вітрянського⁵, Ю. Романця⁶ та інших.

Згідно з другим підходом, який ми підтримуємо, договори щодо об'єктів інтелектуальної власності становлять відносно самостійну групу цивільно-правових договорів. Об'єкти права інтелектуальної власності мають нематеріальний характер, що зумовлює певні особливості прав на них. Зокрема, не існує обмеження кола осіб, які одночасно можуть їх використовувати. До того ж, майнові права на результати творчої діяльності є обмеженими у часі та просторі. Наявність суттєвих відмінностей між об'єктами інтелектуальної власності та речами зумовила недоречність їх спільного регулювання як стосовно абсолютних, так і відносних правовідносин. У Російській Федерації ця точка зору представлена, зокрема, у роботах Є. Суханова⁷, В. Белова⁸.

Так, В. Ф. Яковлев, відмічаючи своєрідність правовідносин, опосередкованих інститутами авторського права, права на відкриття, винахідницького права, писав, що "ототожнювати в цілому ці зв'язки із правовідносинами власності неприпустимо: об'єктами названих правовідносин служать передусім немайнові блага, результати інтелектуальної і духовної творчості"⁹. Правове регулювання майнових правовідносин характеризується значними особливостями в порівнянні з регламентацією немайнових правовідносин. Відповідно, до договорів, які використовуються у сфері майнових правовідносин, застосовні правові норми, що відбивають родові риси будь-яких майнових відносин.

Надання виключним правам статусу самостійного об'єкту обороту, пояснюється специфікою природи результатів інтелектуальної діяльності, що охороняються, характеризуються можливістю їх відтворення будь-якою зацікавленою особою. Особливість творчого результату як нематеріалізованого об'єкту дуже точно охарактеризована Р. Саватьє: "Форма літературного або художнього твору подібна до матриці, з якою можуть бути зняті відбитки і потім поширені"¹⁰. Тому, цінність в плані обороту мають саме виключні права, що санкціонують доступ до об'єкту, і що роблять його відтворення і використання законним. Як було помічено рядом дослідників, матеріальна цінність виключних прав на використання обумовлена тим, що вони забезпечують контроль за доступом до твору, подібно до того, як економічна цінність права власності виражається в можливості індивідуального привласнення матеріального об'єкту¹¹.

У аспекті юридичних наслідків, перехід виключного права означає відмову на користь іншої особи від можливості діяти або не діяти певним чином відносно результату інтелектуальної діяльності, у тому числі забороняти третім особам, перешкоджати здійсненню цього права. Таким чином, праводатель повністю або частково (при передачі окремої правомочності) вибуває із стосунків по використанню об'єкту.

З огляду на викладене, на нашу думку, слід говорити не про «договори щодо об'єктів права інтелектуальної власності», а «щодо прав інтелектуальної власності», оскільки за своєю суттю будь-який об'єкт права є на певному етапі об'єктом права інтелектуальної власності та, відповідно до Цивільного кодексу України, слід розрізняти майновий об'єкт та самі права інтелектуальної власності.

На сьогодні, як в Україні, так і Росії визнана самостійність договорів, пов'язаних з об'єктами права інтелектуальної власності.

Для подальшого з'ясування підходів до визначення місця договорів з розпорядження майновими правами на торговельну марку слід дослідити поняття, якими апелюють науковці при розгляді такого питання.

У «Великій радянській енциклопедії» наукові поняття визначаються як такі, що відображають істотні і необхідні ознаки, а слова і знаки (формули), що їх виражають, є науковими термінами. У понятті виділяють його зміст і об'єм. Сукупність предметів, узагальнених у понятті, називається об'ємом поняття, а сукупність істотних ознак, за якими узагальнюються і виділяються предмети в понятті, – його змістом. Тобто, об'єм поняття – це денотат (значення), що позначає його, а зміст – концепт (сенси), який ця назва виражає. Чим ширший набір ознак, тим вужчий клас об'єктів, що задовольняють ці ознаки, і навпаки, чим вужчий зміст поняття, тим ширше його об'єм; цю очевидну обставину часто іменують законом зворотнього відношення¹². Саме з огляду на такі теоретичне підґрунтя проаналізуємо визначення договорів щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності надані В. О. Волошиным та М. В. Оніщуком, В. М. Крижною, А. А. Скворцовим, О. О. Рузаковою за трьома напрямками: об'ємом та змістом понять, термінами, які вони використовують для вираження наданих понять та з'ясуємо як вказані ознаки впливають на об'єм поняття.

В. О. Волошин та М. В. Онішук визначають, що такі договори мають бути пов'язані з використанням та захистом прав інтелектуальної власності і нічого не говорять про розпорядження майновими правами. Однак, з визначення мети укладання таких договорів, а саме: «спрямованими на виникнення, зміну чи припинення правовідносин пов'язаних з використанням та захистом прав інтелектуальної власності між

ними»¹³, можемо припустити, що автори до предмету такого типу договорів відносять і ті, які укладаються з метою реалізації правомочностей з розпорядження майновими правами. Так, крізь призму правомочностей можемо говорити, що автори відносять до договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності двосторонні угоди щодо використання, розпорядження та захисту прав.

На нашу думку, віднесення до таких договорів «спрямованих на захист прав» не є виправданим. «Захищати» відповідно до словника Даля означає: захистити що, кого, оберігати, охороняти, обороняти, відстоювати, вступатися, не давати в образ; закривати, загороджувати, охороняючи, захищати себе; бути таким, що захищається. Як можемо бачити, захист ніяким чином не змінює об'єкт захисту і не впливає на його суть. Навіть у разі використання поняття «захист» як синоніму до права перешкоджати неправомірному використанню (у розумінні частини першої ст. 424 Цивільного кодексу України) такі договори, як раніше зазначалося, не є реалізацією правомочностей прав на об'єкти інтелектуальної власності.

В. М. Крижна надає визначення цій групі договорів шляхом зазначення мети їх укладання. Так, вони мають бути спрямовані на виникнення, зміну чи припинення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.

А. А. Скворцов зазначає, що предметом таких договорів є передача окремих виключних майнових прав¹⁴ і погоджується з О. П. Сергєєвим та В. І. Серебровським, що правильнішою є позиція, виражена у визнанні предметом даного типу договорів певних способів використання твору, якими правовласник (правопопередник) поступається, передає правоотримувачу (правонаслідувач). Додатково А. А. Скворцов визначив правосуб'єктність сторін: правоволоділець має діяти в межах договору та відповідно до закону, а отримувач прав має реалізовувати отримані права у власних інтересах.

З огляду на загальні правила договірної права, на нашу думку, вказані вимоги до сторін не є кваліфікуючою ознакою для договорів у сфері інтелектуальної власності.

О. О. Рузакова в своїй роботі розглядає як підстави для виникнення договірних зобов'язань в сфері інтелектуальної власності такі договори особливого класу як договори на створення результатів інтелектуальної власності та розпорядження виключними правами. І основними системоутворюючими ознаками є використання виключних прав на охоронювані результати інтелектуальної та прирівняної до неї діяльності та вказівка на права, що передаються та охоронюваний результат інтелектуальної та прирівняної до неї діяльності.

Виходячи з аналізу норм частини четвертої Цивільного кодексу РФ, О. О. Рузакова зробила висновок про формування в цілому бази для правового регулювання договірних і інших зобов'язальних стосунків у сфері інтелектуальної власності, що дозволяє визначити систему договорів у цій сфері виходячи з системних ознак, а саме спрямованості договору, об'єкту інтелектуальних прав і деяких інших¹⁵.

Ознакам, прописаним О. О. Рузаковою, відповідають договори зі створення об'єктів інтелектуальної власності, уступки прав та ліцензійні договори. Однак, на думку О. О. Рузакової, договори, які містять умови про виключні та інші права на результати інтелектуальної і прирівняної до неї діяльності, що визначені, зокрема, у договорі довірчого управління винятковими правами, колективного управління майновими правами авторів і володілців суміжних прав, договорі простого товариства, операціях з підприємствами, шлюбному договорі, договорі про поділ майна між подружжям і інших, окрім договорів, що входять в систему договорів про створення результатів інтелектуальної діяльності і розпорядження винятковими правами, набувають певної специфіки у зв'язку з наявністю таких умов, проте для них ознака спрямованості на використання виняткових прав не є системоутворюючим і тому не входить у систему договорів у сфері інтелектуальної власності.

О. О. Рузакова розглядає договори з розпорядження та договори на створення об'єктів інтелектуальної власності як два випадки по відношенню до договорів у сфері інтелектуальної власності. Крижна також говорить про договори з розпорядження як окрему групу в системі договорів у сфері інтелектуальної власності, але не вказує на інші групи договорів, які входять у цю систему.

В. М. Крижна пропонує об'єднати Главу 75, 76 Цивільного кодексу України і назвати її «Договори у сфері інтелектуальної власності»¹⁶, а, як видно зі ст. 1107 ЦК України, законодавець відносить договори зі створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності до підстав розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Таким чином, можемо зробити висновок, що В. М. Крижна так само як і О. О. Рузакова відносить до договорів у сфері інтелектуальної власності як договори на створення об'єктів інтелектуальної власності, так і договори з розпорядження такими правами. Вона виділяє як окремий елемент системи договорів у сфері інтелектуальної власності договори комерційної концесії, а договори на створення відносить до договорів з розпорядження майновими правами.

Якщо О. О. Рузакова та В. М. Крижна розглядають таку правову категорію як договори у сфері інтелектуальної власності, то В. О. Волошин та М. В. Онішук говорять про договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, а А. А. Скворцов про договори (угоди) щодо передачі прав на результати інтелектуальної діяльності.

З огляду на викладене вище, можемо зробити висновок, що проаналізовані поняття не є тотожними за об'ємом, змістом та терміном і їх можна систематизувати наступним чином. Загальними є поняття договорів у сфері інтелектуальної власності надані В. М. Крижною та О. О. Рузаковою і мають кваліфікуючою ознакою спрямованість на створення, використання та розпорядження правами інтелектуальної власності.

А. А. Скворцов у своїй роботі розглядає «передачу прав» як повністю (уступка), так і часткову (ліцензійний договір). Договори на створення об'єктів інтелектуальної власності як окремий вид він не виділяє, а вважає його змішаним договором підряду та уступки чи ліцензії. Так як М. В. Онішук та В. О. Волошин також не виділяють договори на створення, можемо говорити, що поняття цих авторів є аналогічними і відносяться з поняттям договори у сфері інтелектуальної власності як часткове та загальне.

Можемо дійти висновку, щодо ознак, притаманних лише договорам щодо майнових прав інтелектуальної власності, належать такі договори:

спрямовані на визначення режиму майнових прав інтелектуальної власності (обсяг, способи використання, термін);

наявна можливість одночасної передачі однакових прав декільком особам;

подільність майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності;

самостійність прав та матеріального об'єкту.

Об'єкти права інтелектуальної власності поділяють на групи: об'єкти авторського права (літературні та художні твори, комп'ютерні програми, бази даних та інші), суміжні права, право промислової власності, засоби індивідуалізації (комерційне найменування, географічне зазначення, торговельні марки) та інші.

Засоби індивідуалізації покликані вказати споживачу на певну особу або територію, з якою пов'язаний певний товар або послуга.

А. О. Кодинець виділяє наступні родові ознаки, притаманні лише засобам індивідуалізації та не характерні для правової охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності – об'єктів авторського права та права промислової власності. До них належить: 1) відносно виключний (квазівиключний) характер права на прості комерційні найменування і торговельні марки та права на географічне зазначення. Права на загальновідомі (добре відомі) комерційні найменування та торговельні марки мають абсолютно виключний характер; 2) їх об'єктами є особисті немайнові блага, що використовуються для індивідуалізації суб'єктів, товарів, послуг¹⁷.

Неоднорідність природи прав на результати інтелектуальної діяльності зумовлює відмінності в характері їх оборотоздатності, головним чином залежного від міри зв'язку права з особою його носія.

Договори на розпорядження правами на ідентифікуючі позначення від інших різняться за об'єктом, а саме інтересами праволодильця. Якщо в авторських правах левову частку становлять немайнові права автора і захист його інтересів як слабкої сторони, то щодо індивідуалізуючих позначень основним напрямком регулювання законодавством є забезпечення інтересів третіх осіб: споживачів, а саме, недопущення введення в оману щодо особи яка виробила товар, або щодо очікуваної якості товару. У зв'язку з цим у законодавстві передбачена можливість визнання недійсним ліцензійного договору, якщо перехід прав може спричинити введення в оману споживача щодо особи, яка виробила товар, або щодо очікуваної якості товару.

Як зазначає О. П. Сергєєв, основною функцією інституту є забезпечення належної індивідуалізації виробників та їх товарів та послуг. У той же час сам інститут складається з двох тісно пов'язаних частин, а саме субінституту засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту та субінституту засобів індивідуалізації продукції робіт та послуг¹⁸.

А. О. Кодинець виділяє такі видові характерні ознаки прав на торговельну марку: 1) територіальний характер дії (екстериторіальність існує лише у сфері добре відомих марок); 2) вільні можливості розпорядження; 3) строковість; 4) моністичний характер (право обтяжене обов'язком); 5) майновий характер та опосередкований зв'язок із суб'єктом¹⁹.

При визначенні об'єму монополії торговельної марки за суб'єктним складом важливим є момент початку популяризації та використання такого позначення. Якщо особа почала вчиняти такі дії до подачі заявки іншою особою, у неї виникає право попереднього користування, яке дає їй також можливість розпоряджатися правами на таке позначення, хоча і з суттєвими обмеженнями.

Доля договору в разі припинення існування торговельної марки, права на які виступають у договорі, варіюється залежно від підстав припинення прав на таке позначення з метою захисту слабшої сторони та споживачів.

Можемо говорити, що договори з розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на торговельну марку є окремим підвидом договорів з розпорядження правами на засоби індивідуалізації. Можливість переходу прав на інші об'єкти індивідуалізації досить обмежена (тісний зв'язок з особою або територією) на відміну від торговельної марки.

Підсумовуючи викладене вище зазначимо, що договори у сфері інтелектуальної власності є самостійним видом договорів у системі договірних зобов'язань. У свою чергу в договорах щодо майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності можемо виділити договори щодо прав на ідентифікуючі позначення, які поділяються на договори щодо прав на об'єкти, які індивідуалізують осіб та договори щодо прав на об'єкти які індивідуалізують товари та послуги.

¹ Рузакова О. А. Система договоров о создании результатов интеллектуальной деятельности и распоряжении исключительными правами [Электронный ресурс]: диссертация... д-ра юрид. наук: 12.00.03. – Москва: РГБ, 2007. – С. 82–83.

² Романич Ю. В. Система договоров в гражданском праве России. – Москва, 2001.

- ³ Философская энциклопедия / Гл. ред. Ф. В. Константинов. – М.: Сов. энцикл., 1970. – Т. 5. – С. 19.
- ⁴ Иоффе О. С. Обязательственное право. – М.: Юрид. лит., 1975. – С. 201.
- ⁵ Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: Кн. 1. Общие положения. – М., 2001. – С. 399.
- ⁶ Романин Ю. В. Система договоров в гражданском праве России. – М., 2004. – Т. 2. – Полутом 1. – С. 50–51.
- ⁷ Гражданское право: В 2 т./ Отв. ред. Е. А. Суханов. – М., 2002. – Т. 2, полутом 1. – С. 18–19.
- ⁸ Белов В. А. Гражданское право: Общая и Особенная части. – М., 2003. – С. 195.
- ⁹ Яковлев В. Ф. Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений: Учебное пособие / Науч. ред. Г. И. Петрищева. – Свердловск, 1972. – С. 44.
- ¹⁰ Саватье Р. Теория обязательств. – М., 1972. – С. 102.
- ¹¹ Агарков М. М. Предмет и система советского гражданского права // Советское государство и право. – 1940. – № 9. – С. 54–55; Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность. – М., 1948. – С. 336–381; Явич Л. С. Общая теория права. – Л., 1976. – С. 126–128.
- ¹² <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/122614/%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%B5>
- ¹³ Оніщук М. В., Волошин В. О. Особливості договірних відносин щодо передачі прав на торговельні марки та комерційні (фірмові) найменування // Правова охорона комерційних позначень в Україні: проблеми теорії та практики: Зб. наук. статей / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – С. 528.
- ¹⁴ Скворцов А. А. Договоры о передаче прав на результаты интеллектуальной деятельности: Дис. ... к. ю. н. – 2008. – С. 70.
- ¹⁵ Рузакова О. А. Система договоров о создании результатов интеллектуальной деятельности и распоряжении исключительными правами [Электронный ресурс]: диссертация... д-ра юрид. наук: 12.00.03. – Москва: РГБ, 2007. – С. 72.
- ¹⁶ Крижна В. Загальна характеристика договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності // Право України. – 2004. – № 9. – С. 70.
- ¹⁷ Козинець А. О. Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – С. 104.
- ¹⁸ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. – М., 1971. – С. 28.
- ¹⁹ Козинець А. О. Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – С. 114.

Резюме

Стаття присвячена визначенню місця договорів з розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на торговельні марки в системі цивільних договорів. У ході дослідження виділено видові та родові ознаки договорів у сфері інтелектуальної власності, договорів з розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації та щодо розпорядження майновими правами на торговельні марки.

Ключові слова: торговельна марка, система договорів, договір у сфері інтелектуальної власності, договір з розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації, договір з розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на торговельні марки.

Резюме

Статья посвящена определению места договоров о распоряжения имущественными правами интеллектуальной собственности на торговые марки в системе гражданских договоров. В ходе исследования выделены видовые и родовые признаки договоров в сфере интеллектуальной собственности, договоров о распоряжении имущественными правами интеллектуальной собственности на средства индивидуализации и распоряжения имущественными правами на торговые марки.

Ключевые слова: торговая марка, система договоров, договор в сфере интеллектуальной собственности, договор о распоряжении имущественными правами интеллектуальной собственности на средства индивидуализации, договор о распоряжении имущественными правами интеллектуальной собственности на торговую марку.

Summary

The article is sanctified to the location of agreements at disposing of property intellectual rights on trade marks in the system of civil agreement. During research are distinguished the specific and family signs of agreements in the field of intellectual property, agreements at disposing of property intellectual rights on individualization marks and agreement at disposing of property rights on trade marks.

Key words: trade mark, system of agreements, agreement in the field of intellectional property, agreement of transition of rights to the identify marks, agreement of transition of rights to the trade mark.

Отримано 13.09.2011